

SJEĆANJE NA ALEKSANDRA FLAKERA

UDK: 929 Flaker, A.*

821.161.1

DOI: 10.15291/csi.4621

Sjećam se – tako počinje predgovor Vladimira Nazora njegovim *Slavenskim legendama* i tako počinjem i ja svoja sjećanja o Aleksandru Flakeru. Sjećanju na njega posvetila sam svoj članak o Nazoru, koji je bio objavljen 2011., jer me on uputio na Krležinu kritiku *Slavenskih legendi* kao književne laži. Ne samo ovoga razgovora sjećam se s užitkom.

Sjećam se da smo na mom prvom seminaru o ruskoj književnosti na sveučilištu čitali odlomke iz članka „O realizmu” (rus. „O realizme”), prevedene s ruskoga na njemački. Dakle, od prvoga semestra svojih slavenskih studija prati me ime Aleksandra Flakera. Kasnije sam čula ovo ime na predavanjima prof. Lauera o ruskoj i o južnoslavenskim književnostima. Kao dobar učenik Zagrebačke škole, prof. Lauer uveo je u svoja predavanja pojam „stilska formacija”. Jednom, tijekom studija u Göttingenu, čula sam da je među gostima na konferenciji na našem seminaru bio i neki Flaker. Naša tajnica bila je oduševljena njegovim šarmom. Kao docentica i kasnije profesorica, naravno i ja koristim pojmove stilske formacije, motivacije i Flakerovo razumijevanje realizma, a također i pojam „proza u trapericama”. Razumije se da se i u svojim znanstvenim radovima oslanjam na Flakerove radove. U vezi s realizmom kasnije sam pročitala cijeli članak „O realizme” na ruskom originalu, i na njemu sam temeljila u diplomskom radu i disertaciji o Buninu svoju tezu da je stil njegovih soneta realistički. U habilitacijskom radu važni su mi bili Flakerovi članci o Krleži i Kleistu. U vezi s tim radom u rano proljeće 1995. doputovala sam na šest tjedana u Zagreb, kako bih prikupila materijal – prijevode Kleista na hrvatski, kojih nema u njemačkim bibliotekama, i znanstvene radove o Kleistu i njegovoj recepciji na hrvatskom jeziku. Prije odlaska prof. Lauer preporučio mi je konzultirati različite njegove kolege u Zagrebu, između ostalih i Flakera. Pisala sam pisma (tada još na papiru i poslana poštom) i dobila sam odgovore skoro od svih – osim od Flakera. Pomislila sam da čak možda nije važno da ga vidim, jer sam već bila čitala njegove članke.

To putovanje u Zagreb u veljači 1995. bilo je za mene sasvim novo iskustvo – prvi sam put putovala u kraj koji je bio u ratu. Na aerodromu sam vidjela mnogo aviona, helikoptera i vozila s natpisom UN, u gradu sam vidjela mnogo vojnika, na krovovima

bolnica i drugih javnih zgrada vidjela sam crveni križ, u Vinodolu su stalno svirali „*Where have all the flowers gone*” na hrvatskom jeziku, a konobarice su nosile crnu odjeću. Dok sam bila u Zagrebu, nije bilo napada na grad, ali malo kasnije, početkom svibnja, rakete su pogodile centar i druge dijelove grada. Zbog rata nekoliko muzeja bilo je zatvoreno, a biblioteka je radila skraćeno, jer je predstojala selidba u novu zgradu. Upoznala sam staro zdanje i čak sam smjela koristiti čitaonicu za profesore.

U Zagrebu je mojim mentorom bio Josip Užarević. Kao Flakerov učenik, preporučio mi je da ga vidim i dogovorio mi je termin za susret, naravno srijedom. Još uvijek pamtim da je to bio 1. ožujka. Kada sam ulazila u zgradu Filozofskog fakulteta, ispred mene bio je neki stariji čovjek za kojeg sam pomislila da je to možda on, ali nisam ga pitala. Kasnije sam shvatila da je to zbilja bio on. Na rusistici su mi rekli da je Flaker u Zavodu za znanost o književnosti. Tamo je već čekalo nekoliko ljudi koje sam kasnije sve upoznala. Ali najprije sam i ja morala čekati, i to dosta dugo. Ne sjećam se više koliko, ali kada sam konačno mogla razgovarati s Flakerom, bilo je već oko jedan sat. Ispričao se što sam morala dugo čekati, ali da sada ima vremena za naš razgovor. Nismo mnogo govorili na temu moga rada jer sam već znala njegove članke, zato me je pitao čime se još bavim osim toga i očito se oduševio da govorim i poljski. Kada je čuo da sam napisala doktorski rad o Buninovima sonetima, pitao je hoću li biti na simpoziju „Sonet in sonetni venec” u Ljubljani krajem lipnja te godine. Bila sam čula o simpoziju i zapravo nisam mislila sudjelovati jer sam se morala pripremiti za habilitaciju. Ipak sam se registrirala i govorila sam na temu „Soneti en passant – Dobriša Cesarić kao sonetista”. Ali jedno po jedno. Naš razgovor očito bio je i Flakeru poticajan, tako da je predložio da se vidimo još jednom, u gradu.

Od drugoga susreta Flaker za mene već nije bio „profesor Flaker”, već „Saša”. Naravno da je i on počeo mene zvati imenom i počeli smo se „tikati”. Posjetili smo različite izložbe, jednom me je čak zamolio da korigiram jedno njegovo predavanje na njemačkom. Jako dobro smo se razumjeli. Na kraju sam morala oputovati, ali ovaj boravak u Zagrebu promijenio je moj život. Od toga vremena redovito smo se dopisivali, najmanje jedno tjednom. Kada su pisma kasnila, bilo je to teško za oboje. Prvo pismo napisala sam na poljskom, ali smo na početku uglavnom pisali na ruskom ili njemačkom, a kasnije sam prešla i na hrvatski. Viđali smo se u Zagrebu, na različitim konferencijama po cijeloj Europi, ne samo na simpoziju „Sonet in sonetni venec”. Kada sam dobila mjesto docenta u Frankfurtu na Majni, dolazio je i u Njemačku.

Saši Flakeru zahvaljujem da sam postala članom *Pojmovnika* (kada sam počela sudjelovati u konferencijama, bila je to kultura 20. stoljeća, a sada je to kultura 21. stoljeća). Sa svim sam se zagrebačkim kolegama preko *Pojmovnika* i preko različitih posjeta Odsjeka za istočnu slavistiku dobro povezala. Zajedno smo bili na konferenci-

jama zagrebačkih komparatista i Književnog kruga u Splitu, a poslije ovih konferencija redovno smo bili na različitim otocima (Hvar, Brač, Korčula, Vis). Zajedno smo bili i u Finskoj na konferenciji o Jeleni Guro 1996. Godine 2000. dobila sam poziv na konferenciju o lirskom ciklusu (već ranije sam se bila bavila lirskim ciklusom) od Sveučilišta u Białystoku – gradu u kojem se rodio Saša. Kada sam mu rekla o tome, htio je, naravno, putovati onamo sa mnom. Napisao je pismo organizatorici i, naravno, mogao sudjelovati. Tri puta smo zajedno bili na konferencijama koje je organiziralo sveučilište u Białystoku, ali koje su se održavale u drugim mjestima, dva puta u Suprašlu, jedan put u Tykocinu. Svejedno smo prvi put vidjeli i Białystok, Sašin rodni grad. Kasnije smo kombinirali posjete konferencija o lirskom ciklusu s drugim putovanjima u Poljskoj. Tako mi je Saša pokazao i Łódź, grad u kojem je odrastao prije negoli je s roditeljima emigrirao u Zagreb. Za vrijeme putovanja u Poljskoj pričao mi je kako je pamtio ovaj kraj iz djetinjstva. Jedan put smo neovisno o konferencijama putovali preko Poljske u Litvu. U Vilniusu smo komunicirali s ljudima na poljskom, u Kaunasu na ruskom. Tada (2001.) je bilo još dosta ljudi koji su govorili ruski. Sada, osobito za vrijeme rata Rusije u Ukrajini, to valjda ne bi bilo moguće. U Poljskoj smo, naravno, uvijek govorili na poljskom, u Hrvatskoj, od kada sam počela slobodno govoriti, na hrvatskom, u Njemačkoj na njemačkom, na rusističkim konferencijama na ruskom. Jedan put smo čak bili i u Rusiji, na konferenciji Akademije znanosti u Moskvi.

Preko Saše nisam upoznala samo mnogo slavističkih kolega, između ostalih Jerzyja Farynoa iz Poljske, nego i mnogo ljudi iz Hrvatske, kao na primjer osnivača naklade Durieux Nenada Popovića ili člana grupe Petikat Borisa Greinera čiji sam miniroman *Pješakov gambit* prevela na njemački. Zajedno sa Sašom upoznala sam Hrvatsku: Slavoniju (Osijek), Gorski Kotar (gdje je bio kao partizan), Istru. Na Jadranu smo bili ne samo na južnim otocima nego i na Kvarneru. *Pojmovnik* je od kraja 1990.-ih bio u Lovranu, jedan put bio je u Rovinju, bili smo na Cresu i Lošinju, čak i na Krku. Sjećam se kako smo jednoga dana sjedili na klupi negdje u Gornjem gradu u Zagrebu i ja sam imala osjećaj da je Zagreb za mene postao nešto poput drugog rodnog grada. Toliko sam saznala o povijesti grada, o povijesti toga jednog njegova stanovnika da je sva okolica postala meni bliskom. Redovno smo odlazili u kazališta, tako da sam neko vrijeme bolje znala program zagrebačkih kazališta negoli onaj u Frankfurtu. Još uvijek, kada sam u Zagrebu, osjećam se kao kod kuće, samo nedostaje jedna važna osoba.

Iako smo često zajedno bili na konferencijama, svatko je znanstveno radio za sebe. Naravno, katkada sam nešto pitala Sašu i on bi rado dijelio svoje opširno znanje. Dugo se je Saša znanstveno bavio književnošću, ali je ipak pred kraj pisao *Autotopografiju*. Zamolio me je da za ovu knjigu napravim fotografije. Publicirao je čak i sliku ružma-

rina koji sam donijela s otoka Hvara i koji sam posadila u lonac. Nažalost, upravo tijekom jednoga moga boravka kod Saše jednoga proljeća ovaj ružmarin, koji stajao na balkonu u Frankfurtu, smrznuo se, ali u knjizi ipak još uvijek postoji.

Godine 2008. dobila sam mjesto profesorice na sveučilištu u Jeni. Saša se jako rado-
vao. Pratio je moj put u znanost, vidio je da sam se više puta natjecala bez uspjeha, a konačno sam mogla raditi kao profesorica u Jeni. Nažalost, nije me više mogao tamo posjetiti, ali poznao je Jenu iz vremena NDR-a i u *Autotopografiji* je jedno poglavlje posvetio fašniku u Jeni.

Godine 2009. Saša se ozbiljno razbolio. Zadnju godinu života već je bio znatno slabije. Ipak smo imali zajednički plan. Nakon što sam napravila fotografije za *Autotopografiju*, htjeli smo sastaviti knjigu s tekstovima o Zagrebu s mojim fotografijama. Neke sam fotografije napravila, ali naš plan više nismo mogli realizirati. Na kraju je opet bio u bolnici. Već smo više telefonirali nego pisali pisma. Dana 25. listopada 2010. smo telefonski razgovarali, ali sam primijetila da je govorio dosta teško i nepovezano. Predložila sam da nastavimo razgovor drugoga dana. Dana 26. listopada ujutro zazvonio je telefon. Nije to bio Saša, nego njegova kći, koju nisam poznavala osobno. Rekla je što se dogodilo. Bila sam u šoku. Prvi put sam upoznala tešku tugu. Cijeli tjedan nisam mogla raditi. Gorana me je informirala o terminu kremacije, tako da sam mogla doći u Zagreb. Prisutnost drugih kolega koje sam upoznala preko Saše malo je pomogla. Još dugo sam tugovala. Petnaest sretnih godina zajedničkoga razumijevanja su prošle. Zahvalna sam da sam ih mogla dijeliti s divnim čovjekom kojega neću nikada zaboraviti.

Kakvoga ga pamtim – osim toga da je bio strastveni pušač? Kao veseloga čovjeka punog humora. Često smo se zajedno smijali, šalili, pričali viceve, a on je pričao anegdote o slavistima cijeloga svijeta. Sve u svemu, bio je optimist (i to je rekao i o meni).

Također ga pamtim kao čovjeka koji je sve gledao diferencirano. Za njega je postojalo ne samo bijelo i crno nego i sve između. U Drugom svjetskom ratu borio se protiv Nijemaca i nekoliko desetljeća nakon rata nije htio govoriti njemački. Kasnije, u sedamdesetima, ipak je počeo surađivati i s njemačkim slavistima i pozivao ih je na *Pojmovnik*. Kada sam jednom s njim razgovarala o mom ocu koji se kao mladić morao boriti u ratu protiv SSSR-a, a ja nikad nisam saznala što je točno tamo napravio jer o ratu nije govorio, Saša me smirio i rekao je da očito moj otac bio mlad i nije bio visokorangiran, a osim toga bio je i ranjen, te da se ne moram brinuti. Ovaj komentar me je začudio, ali svakako mi je pomogao pomiriti se s vlastitim ocem.

Konačno, pamtim Sašu kao poliglota. Rodio se u Poljskoj, jedna mu je baka bila Ruskinja, a druga Njemica. Roditelji su govorili i poljski i ruski. U Zagrebu je išao u njemačku osnovnu školu, u ratu je naučio talijanski. Govorio je engleski, francuski i

sve slavenske jezike, čak i ukrajinski (često se pitam što bi o današnjoj situaciji rekao Saša, koji je uveo ukrajinistiku na fakultet i koji je imao dobre veze s ukrajinskom ambasadam). Više puta bi me u razgovorima pitao je li mi već nešto pričao, a ja sam redovno odgovarala: Da, ali na drugom jeziku.

Sretna sam da sam preko petnaest godina mogla s njim dijeliti život.

Andrea Meyer-Fraatz (Jena)